

КУЛТУРА ПОЛИСА
УДК 316.344:94(497.11)
ПЧ

СРЂАН ШЉУКИЋ
Филозофски факултет
Нови Сад

ПРЕТЕЧЕ СРПСКЕ СОЦИОЛОГИЈЕ О СЕЉАШТВУ КАО КЛАСИ/ДРУШТВЕНОМ СЛОЈУ (ВУК КАРАЦИЋ И СВЕТОЗАР МАРКОВИЋ)

Сажетак: Иако се социологија у Србији конституисала у двадесетом веку, то не значи да у деветнаестом није у Србији било мисли о друштву која би заслуживала пажњу. У овом раду аутор представља погледе двојице претеча српске социологије на сељаштво као класу/друштвени слој. Најпре се говори о доприносу Вука Караџића, вође српске културне револуције и зачетнику многих наука у Срба. Други део посвећен је гледишту Светозара Марковића, који је настојао да повеже унутрашње (социјално) и спољашње (национално) ослобођење. Уочавајући друштвено диференцирање и невоље које доживљава српско сељаштво, Марковић га је ипак сматрао неспособним за самоослобођење, „поверавајући” ту улогу интелигенцији. С обзиром да традиционални сељачки обрасци преживљавају и у савременом српском друштву, аутор закључује да је без ваљаних сазнања о традиционалном српском сељаштву немогуће ваљано разумевање и објашњење савремених друштвених појава и процеса.

Кључне речи: друштвени слој, класа, претече српске социологије, сељаштво, српско друштво.

Социологија као наука је у Југославији (Србији) своју пуну институционализацију доживела у периоду после Другог светског

рата, тачније почевши од 60-их година двадесетог века. Тада се оснивају катедре за социологију при Филозофским факултетима (Београд, Ниш, Нови Сад), уписују се прве генерације студената социологије, започињу рад социолошки институти; појављују се социолошки часописи, одржавају се научни скупови, домаћи и међународни, посвећени социолошким темама. То, међутим, не значи да социологије у Србији и Југославији није било пре Другог светског рата,¹ а ни да и раније (у деветнаестом веку и прве две деценије двадесетог века) није на нашим просторима било мисли о друштву која би заслуживала пажњу. При томе није спорно да је у развоју наше социологије дошло до оштрог „реза” након Другог светског рата и да се она од тада развијала умногоме од почетка. Упркос овоме, утицај из ранијег периода није се у потпуности изгубио, барем код неких наших социолога.

О обе претходно наведене чињенице сведоче речи Р. Лукића, који каже да „(...) многи наши социолози од струке” погрешно мисле „(...) да се социологија било ког народа може градити без везе са његовом историјом и с органским развојем те социологије у његовој сопственој целовитој култури, простим пресађивањем туђих узора у нашу науку. Није чудно онда да отуда потиче шематизам и искривљавање слике живота свога народа” (Лукић према Митровић, 1998: 65), Зато смо и ми сматрали за потребно да у једном чланку изложимо неке старије погледе на српско сељаштво као класу (друштвени слој). Изабрали смо два: прво, забелешке Вука Караџића, неоспорног инспиратора и вође наше културне револуције (Костић у Караџић, 1964: 9) и друго, становиште С. Марковића, који није био само један од првих српских социјалиста, него и један од првих који су покушали да оновремено стање нашег народа испитају на научан, социолошки начин.

Вукова (1787-1864) заслуга за израћање српског народа из таме отоманског ропства заиста је непроцењива (Костић у Караџић, 1964: 9). Он је пре свега био утемељивач модерне српске писмености, а тако и свеколике српске културе и националне свести

¹ Да овом приликом споменемо само да је часопис *Социолошки преглед* почео да излази 1938. године, да би био обновљен 1961, као и то да су тридесетих година прошлог века социологију на Правном факултету у Београду предавали Слободан Јовановић, Драгољуб Јовановић, Јован Ђорђевић и Сретен Вукосављевић.

која на тој писмености почива (Митровић, 1998: 59). Такође би смо могли рећи да је он ударио темеље многих наука у Србији, као што су етнологија, демографија, историја, социологија, итд. Џ. Костић чак тврди да је Вукова „(...) заслуга и то што је аутентичан и стварни оснивач наше социологије (...) он је социолог, добрим делом и по *предмету* који је обрађивао и по *методу* као је то чинио, или, боље рећи, он је социолог пре социологије” (Костић у Караџић, 1964: 9-10). Ову оцену М. Митровић сматра непрецизном и мисли да оно што је Вук радио превазилази границе сваке посебне друштвене науке, прекривајући поље лингвистике, етнологије, историографије (које су у његово време постојале као науке) и социологије (која се тек касније конституисала као наука). Стога је Вука боље сматрати *првим претечом* српске социологије села и социологије уопште (Митровић, 1998: 59-60).

Нема сумње, међутим, да нам је Вук оставио читав низ социолошки релевантних запажања о друштвеним улогама у српском традиционалном друштву, о браку и породици, о друштвеним организацијама и институцијама, о друштвеним нормама. Нас највише занима оно што је он написао о класама и стратификацији у тадашњем српском друштву, а посебно о сељаштву као незаобилазном делу вертикалне димензије тадашње друштвене структуре.

За стање у Србији јужно од Саве и Дунава пре Првог српског устанка, то јест пре 1804. године, Вук сасвим тачно каже да га карактерише оштра подељеност на Турке и на рају. Ова подела није само етничка (Турци и Срби) и верска (муслимани и хришћани), већ се истовремено ради и о подели на различите друштвене сталеже: „У царству турскоме, ко гођ верује свеца Мухамеда, он се зове, и јест, Турчин; а ко није Турчин, он је раја тј. турски поданик. Истина да је сваки Турчин у своме царству племић (немеш), али се опет може рећи да су земаљски прави племићи спахије, под којима је сва Србија (...) у биоградском пашалуку Србина спахије нема ниједнога, нити хришћанин данас у Турској може постати спахија” (Караџић 1964: 45-46). Постоји чак и подела по месту живљења, пошто „(...) Турци, као господа, сједе само по градовима и по варошима” (Караџић, 1964:48).

Као два сасвим одељена сталежа, Турке и Србе карактерише и потпуно другачији начин живота, до у ситнице. На пример, Србин никако не може бити поткивач, сарач, берберин, папуџија, итд. Само Турчин Турчину сме назвати „селама” када се сусретну, Србина који би Турчину назвао „селама” одмах би погубили, ако се не би хтео потурчити. Разликује им се и одело: Србин не сме носити зелену боју ни лепо одело као Турци, а не сме носити ни сабљу. Раја не сме јахати на коњу кроз град, а ако у пољу сретне Турчина, мора сјахати. Турчин сме хришћанима псовати и оца и мајку и веру, док хришћанин то Турчину не сме нипошто учинити, јер би за то платио животом. Турчин не сме Србина убити јавно, али га сме и тући и псовати (Караџић, 1964: 49).

Упркос овој оштрој, готово кастинској раздвојености, сасвим мала могућност (узлазне) вертикалне друштвене мобилности, како би смо то данас социолошким речником казали, ипак је постојала, али је предуслов за њу била промена вере: „Ако се ко од раје потурчи, одмах има сва права као и остали Турци; и не само што га нико неће прекорити пређашњом вјером, него ће га сваки радије помоћи него рођенога Турчина; зато је тешко наћи потурчењака да зло живи, а много их има паша и везира” (Караџић, 1964: 50). Занимљиво је да је оваква друштвена структура типичан случај стратификације засноване на етничкој и верској припадности, о којој говори Сондерс (Saunders) поткрај наредног (двадесетог) века (Saunders, 1992: 2)!

Срби су у то време искључиво *сељаци*. „Оно мало Срба, што живе по варошима, као трговци (готово саме дућанџије) и мајстори (понајвише ћурчије, терзије, јекмекчије, туфекчије, кујунџије) зову се *варошани*; и будући да се Турски носе и по Турском обичају живе, а уз буне и ратове или се затворе с Турцима у градове, или с новцима бјеже у Њемачку; зато они не само што се не броје међу народ Српски, него ји још народ и презире. Срби, као сељаци, живе само од земље и од стоке. Истина да и међу њима има трговаца, који купе свиње и осталу стоку, као и звјериње, восак, мед, и друге ситнице; али и они на кући живе као и остали сељаци. Од сељака има *ковача, туфекџија, терзија и ћурчија, качара, колара, дунђера, конопчара* (Караџић према Митровић, 1998: 64)”.

Дакле, Вук међу сељаке сврстава и сеоске трговце и занатлије, имајући у виду њихов начин живота и, рекли би смо, њихову припадност једном посебном сељачком друштву, српском. На сличан ће начин, много година касније, сељаке дефинисати познати француски социолог А. Мендрас (Mendras, 1986: 32).²

Вреди забележити да је Вук уочио и знатне регионалне разлике међу Србима када се ради о вертикалној димензији друштвене структуре. Док је становништво централне Србије било мање-више друштвено хомогено, недиференцирано (сељачко), то није био случај у свим српским земљама. Нарочито је за нас интересантно оно што је он написао о Србима у данашњој северној српској покрајини Војводини: „Само у царству Аустријскоме, особито у Маџарској, Срби имају вишу класу или своју господу, која се разликује не само од сељака и од тежака него и између себе. Највећа су им господа владике, које су се до сад по законима Маџарским слабо бојале и цара. Послије владика су спахије и племићи, који су по законима Маџарским од осталог народа далеко. Што но се у нас рекне, као небо од земље. Међу грађанима и варошанима имају „пургери”, који се не само од сељака и тежака него и од осталијех грађана и варошана разликују као што су се разликовали Дубровачки пучани. Између племића су и овијех грађана доктори, адвокати, свештеници, учитељи и сеоскијех општина писари (натароши)” (Карацић, 1964: 30-31). Читав низ друштвених слојева (класа)!

Вук хвали „просту класу”, то јест *сељаке*, јер они ни у чему (посебно не у разуму и у поштењу) не заостају за суседним народима. Према његовом мишљењу, проблем представља „виша класа”, која је не само неспособна да ваљано управља, него и склона „одрођавању”, тј. одрицању од сопственог (српског) идентитета, све зарад стицања титула (које доносе углед у очима туђинаца) и материјалног богатства.

М. Митровић сматра да **Светозар Марковић** (1846-1875) у извесном смислу наставља тенденцију изучавања друштва коју је започео Вук. Обојици им је било заједничко хтење да помогну

² Близак одређењу сељака као члана сељачког друштва био је и наш познати социолог села Сретен Вукосављевић (Вукосављевић, 1983).

најширим слојевима народа (то јест сељаштву – напомена С.Ш.), с тим да се Вук усредсредило на национално ослобођење и културни препород, а на Светозар на социјални преображај сељаштва и зачетака радничке класе у Србији (Митровић, 1998: 65-66). Овоме би смо још само могли додати и то да С. Марковић није заборављао ни на национално ослобођење како свих Срба, тако и других народа на Балкану. За њега су „унутрашње” (социјално) и „спољашње” (национално) ослобођење били нераскидиво повезани. Без овог првог ни друго не би било могуће (Марковић, 1973: 152-154).

С. Марковић је настојао да ономе што пише да научни карактер и често се позивао на науку. С обзиром да се школовао у иностранству, познавао је литературу из области друштвених наука онога времена. Упознао се са неким радовима К. Маркса и Ф. Енгелса, читао је О. Конта, Ч. Дарвина, Р. Овена, Џ.С. Мила, Ш. Фуријеа, П.Ж. Прудона, Ф. Ласала, Е. Диринга. За време свог боравка у Русији дошао је у контакт са учењима руских револуционарних демократа, пре свих Бјелинског, Херцена, Доброљубова и Чернишевског, (чији је роман *Шта да се ради* посебно ценио). Да је претрпео разноврдне утицаје, лепо се може видети управо на његовом поимању вертикалне димензије друштвене структуре.

У *Реалном правцу у науци и животу* Марковић је определио своје схватање класне поделе у друштву (на теоријском нивоу). При томе се позвао, између осталих, и на Ч. Дарвина. Основ моралности је, према њему, инстинкт друштвености који се развија сасвим на природан начин, кроз борбу за опстанак. Када се створе морални појмови, они повратно утичу на јачање инстинкта друштвености. Што је човек умно развијенији, усавршава се и његов морал. Међутим, постоје и противдруштвени инстинкти који теже да угуше инстинкт друштвености. Најјачи међу њима је инстинкт самоодржања, изражен нарочито код необразованих људи. Они код којих надвладају антидруштвени инстинкти теже да подјарме друге људе. Тако се стварају класе у друштву, од којих виша класа тежи да створи читаву заверу против радне класе народа и навикне је на робовање путем обичаја, закона, религије и васпитања. Више класе постају све неморалније, тежећи безграничном богатству, власти и славољубљу. Срећом, инстинкт друштвености је неуништив, те истинску моралност почиње да развија нижа

класа која у револуцији руши горњу класу са целокупном њеном цивилизацијом (Марковић, 1965, том први: 298-318).

Ради се о некој врсти биолошког утемељења класне поделе, али без њеног овековечивања (што би се од једне биологизоване теорије могло очекивати), него са биолошким утемељењем саме револуције. Развитком ума, науке и образовања класна подела се надвладала. Већ је овде видљиво због чега је Марковић пресудну улогу у друштвеном преображају додељивао интелигенцији, о чему ће бити речи нешто касније. Марковићев модел је основи биполаран: насупрот „вишој класи” стоје „радне класе”. Не може бити никакве сумње да је у „радне класе” он сврставао и *сељаштво*.

За класе је, према Марковићу, битна и приватна својина. Распад општинске (племенске) својине и развитак личне својине узрокован је (природним) развитком старешинства, власти и господства у племену. Старешинство се спаја са природном тежњом да се завлада спољним предметима у сопствене сврхе (ова је тежња већа што су људи необразованији). „Одличитије” породице добијају најбољи део свуда, постепено се издвајајући од *сељака* (нагласио С.Ш.) и постајући господа: за њих од тада раде други (Марковић, 1965, том први: 338-343).

Код Марковића има и места на којима он настанак класне поделе везује за употребу силе. Тако *Критици на „Младу Србадију”* каже да је подела на сталече (речи „класа” и „сталеч” су за Марковића синоними) настала силом и освајањем код свих народа, па тако и код Срба у средњем веку (Марковић, 1965, том други: 104-105). На другом месту (*Куда иде друштво?*) истиче (са позивањем на Прудона) да је насилни захват земље представљао почетак деобе друштва на класе (Марковић, 1965, том трећи: 66). Да се Марковић није устезао од вредносних судова сведочи и његова осуда класне поделе друштва као изазивача свакојаког зла: неправде, плачке, убистава, итд (Марковић, 1965, том други: 168).

Према подели рада имао је амбивалентан однос. С једне стране, био је свестан да неразвијена подела рада има за последицу сиромашно друштво, док је истовремено истицао да је „(...) подела рада у друштву, која производи нека „виша” и „нижа” за-

нимања (...) врло штетна и опасна за народну слободу и развитак” (Марковић, 1965, том други: 11; Марковић, 1973: 136). Поделу рада на умни и физички није сматрао нарочито битном, већ је у први план стављао поделу на производан и непроизводан рад (из које следи подела друштва на „произвођачку” и „непроизвођачку” класу), као и поделу на користан и штетан рад (Марковић, 1965, том трећи: 53-54). Управо на основу ових подела, *сељаке је сврставао међу „раднике”*, хоће рећи у радничку класу. „Радништво” је за њега шири појам од појма „пролетаријата”. Пролетаријат он везује за индустрију и градове („вароши”) и исправно оцењује да га у Србији његовог времена готово и нема. Зато греше они који, попут Д. Симеуновића, мисле да је Марковић српске „(...) сељаке у пролетаријат убројио потпуно правилно” (Симеуновић, 1986: 53).

Иако понешто конфузан на теоријском нивоу, Марковић је истинску „социолошку имагинацију” (Милс) или „научну имагинацију” (Цвијић) показао на конкретно-историјском нивоу, разматрајући настанак, развој и функционисање класно/слојне структуре тадашње Србије.

За Србију пред Први устанак (1804) он констатује исто што и Вук, само са већом прецизношћу и опширношћу: „У турској царевини оног доба сви мухамеданци спрам хришћана изгледаху као власт спрам поданика (...) Спрам султана Турци нису поданици као хришћани: они не плаћају никакав порез, и само служе као војници за одбрану вере Пророкове. Управо, када би се прорачунало колико је било спахија, јаничара и чиновника сваке сорте у турској држави, остао би врло незнатан број оних који нису имали никакав званичан положај у држави. И они Турци који немају званичан положај, спрам хришћана су опет власт (...) Хришћани су сасвим искључени из управе. Они су *радничка класа* (нагласио С.М; сигурно је да су ову „радничку класу” чинили сами *сељаци* – напомена С.Ш.), која издржава својим радом државну машинерију” (Марковић, 1973: 49 и 51).

У српском народу тада није било ни династије, ни племства. Сви Срби били су међу собом равни, „*сви беху сељаци*” (нагласио С.Ш.). Српско друштво било је „земљоделско” (сељачко), а сеоски и нахијски кнежеви били су или прости сељаци, или трговци –

живели су од свога рада и нису били „нерадан сталез”. Јавне послове вршили су из почаста (Марковић, 1973: 74, 90 и 133-134). Тако се верска и етничка подела поклапала са поделом на „произвођачке” и „непроизвођачке” класе (сталезе). Између Срба и Турака владала је непомирљива супротност и врло брзо након избијања сукоба постало је јасно да Срби желе да једноставно истребе Турке, не признајући им право да живе на српској земљи (Марковић, 1973: 69). Као што су некада, у четрнаестом и петнаестом веку, виши слојеви српског друштва били уништени на различите начине, што је Србе претворило у народ сељака чији су управљачи господари били искључиво странци (Турци), тако је тада (1804) дошло време да и овај владајући друштвени слој нестане.

Престанком доминације турског елемента у Србији су створени услови за велике промене. Започиње економски значај града и процес распадања патријархалног економског устројства српског народа у селима. Срби, до тада искључиво земљорадници, почињу да се баве занатима и градском трговином. Богатство се све више прикупља у градовима, чему доприноси и умножавање чиновништва – чиновници тада беху најимућнији слој грађана. Слобода је омогућила увећавање сељачке производње и извоза сељачких производа. Посредничку улогу при куповању пољопривредних производа у земљи и њиховом извозу вршио је трговачки сталез, остварујући тако велику добит. Зато је сваки промућурнији сељак настојао да пређе у два непроизвођачка сталеза, то јест међу чиновнике или међу трговце: „*Земљоделци – сељани – остали су једини сталез који је производио материјалне производе*” (нагласио С.М.). Сељачка производња у Србији се квантитативно увећавала, али се уопште није усавршавала. Убрзо је она почела и опадати, јер се земља исцрљивала. С обзиром на промену културе (начина живота) у Србији и прихватања западњачких навика у свакодневном животу, почели су се више трошити страни фабриката. Све то је довело до сиромашења и задуживања сељака. „Трговање новцима”, најнепроизводнији посао, почео је доносити највећу награду. Створен је још један непроизводан и нерадан сталез, класа „новчаних капиталиста” (Марковић, 1973: 71 и 115-125).

Тако је у Србији створена специфична класно/слојна структура, са три непроизвођачке класе (трговци, чиновници и зелена-

ши) и само једном произвођачком (сељаштво). Србија извози жито и стоку, дакле сељачке производе, а увози луксузну робу коју већином троше становници градова. Богатство у граду расте (види горе), док село постаје све сиромашније. „Главнина” (капитал – напомена С.Ш.) се са увећањем становништва смањује. Србија која фабрикује само чиновнике не може ослободити сав српски народ (Марковић, 1965, том трећи: 85-93 и 108).

Очито је да је Марковић сматрао да тадашњи трендови воде Србију не у индустријски капитализам какав је тада постојао на западу Европе и у Сједињеним америчким државама, него у својерстан, како би смо то данас рекли, модел „зависног развоја”. Оно што је он писао о српској економији деветнаестог века и уопште о типу друштва који се стварао неодољиво подсећа на теорије о структурној зависности капиталистичке периферије које су биле врло утицајне седамдесетих година двадесетог века (Бајец, 1983; Попов, 1981). Занимљиво је приметити да један од наших савремених социолога, М. Лазић, користи Валерстинову (Wallerstein) парадигму „центар – периферија” када покушава да објасни садашњи положај Србије и Југославије (након слома комунистичких режима у Источној Европи и распада Варшавског уговора) и њихову перспективу (Лазић, 1994а: 187-202; Лазић, 1994б: 10-11).

Марковићева наслућивања, стара безмало стотину и педесет година, говоре нам да проблем модернизације Србије није од јуче, или од пре педесет година (то јест од Другог светског рата), већ да сеже прилично далеко у прошлост, све до почетка деветнаестог века и ослобођења од Турака. Без обзира на то да ли је Марковић у својим анализама био у праву или је пак пренагласио сиромашење сељака а тиме и целе државе, чињеница је да задатак модернизације и данас стоји пред српским народом и државом (државама). Пошто је питање модернизације у ствари питање преживљавања у савременом свету, јасно је да се не ради о неком чисто теоретском питању (ако таквих питања у социологији уопште и има), већ о практичном проблему и задатку од огромног (животног) значаја.

Када се горе наведено има у виду, мишљења смо да се понешто другачије мора гледати на познату Марковићеву замисао о

„прескакању” капитализма уз помоћ институција традиционалног српског друштва (породичне задруге и сеоске општине). Без обзира на утопистичност његове идеје, две ствари на које је он указао чине нам се веома важне.

Прво, капитализам који је у Србији требало „прескочити” није био индустријски капитализам какав се развијао у Западној Европи и САД, него непродуктиван и завистан капитализам који Србији и српском народу не доноси ништа доброга. О томе би и данас ваљало размислити када је реч о много спомињаној и много хваљеној „транзицији”.

Друго, у настојању да се друштво модернизује није добро *a priori* одбацити све што је традиционално, јер се *потпуним одбацавањем традиције уопште неће стићи тамо где се желело, већ тамо где би то други хтели*. Актуелност ове идеје тешко је преценити.

Водећу улогу у жељеном друштвеном преображају Марковић је поверио интелигенцији, што није изненађујуће када се зна да је он сматрао да „од развитка ума зависи цео друштвени развитак” (Марковић, 1973: 38).

Премда је мислио да би нови поредак, који би ваљало да наступи након укидања „бироградске системе”, требало да преузме неке установе српског сељачког друштва, он није имао поверења у сељаштво као актера промена у Србији. У писму свом брату Јеврему Марковић каже да је наш народ (сељаци – напомена С.Ш.) „политички глуп и незрео” и да „необразоване масе” увек иду за вођама, за ауторитетом. То не чине једино теоретски образовани људи или они који су живели грађанском слободом (Марковић, 1965, том први: 127-128). Лако је запазити да се на овоме месту Вук и Светозар разилазе у својим проценама (види горе).

У Србији Марковићевог времена изразитија подела рада у друштву се тек назирала, тако да је диференцијација становништва на различите класе/слојеве била на самом почетку. Према попису из 1866. Србија је имала укупно 1,216.246 активних становника, од чега 1,094.863 пољопривредника и свега 121.383 непољопривредника, што представља однос од девет према један! 1890. године у Србији је било 84,1%, а 1910. 84,2% пољопривредног становништва, што сведочи о веома спорој деаграризацији,

чему су сигурно допринеле и Милошева уредба из 1836. којом се забрањује продаја куће, окућнице до два рала земље, два вола и једне краве, као и Закон о народном благостању из 1873. којим је окућница проширена на пет рали земље. Циљ ових прописа био је да се спречи одвајање сељака од земље и настанак слоја беземљаша (Puljiz, 1977: 55 i 72).

Та и таква сељачка Србија улази 1918. у нову државну заједницу, Краљевину СХС (касније Југославију), која је била хетерогена по много чему, па и по различитом степену деаграризације и различитим аграрним режимима који су у њој постојали. Под истим државним кровом нашли су се српски сељаци, војвођански велепоседници и беземљаша, македонске чифчије, босански бегови и многи други. Без обзира на многобројне и прилично оштре разлике, ова је држава такође била по много чему сељачка. Попис становништва из 1921. дао је податак о 78,8% пољопривредног становништва, а попис из 1931. нам говори да је пољопривредног становништва било 76,6%. Те је године установљено да сељачка газдинства величине до пет хектара чине 67,9% укупног броја пољопривредних газдинстава. 1941. у Југославији је било 2,636.000 сељачких газдинстава, од тога 47% оних до два хектара. Имали смо тада више сељачких газдинстава него све земље Латинске Америке заједно (Puljiz, 1977: 52)! Подела рада је и даље била врло слабо изражена, раслојавање је ишло веома споро.

Тек у деценијама након Другог светског рата долази до великог убрзања процеса индустријализације и урбанизације, са којима традиционално сељаштво коначно одлази у историју. Али и тада, међутим, преостају бројни културни обрасци карактеристични за традиционално сељаштво, како међу становницима села, тако и међу (новим) становницима града (Митровић, 1998: 388-389). Не треба заборавити ни реактивирање традиционалних сељачких културних образаца, усмерених на голо преживљавање, у кризним (посебно ратним) временима, а које није заобишло ни оне „варошане” који се диче својим вишегенерацијским градским пореклом. Управо због тога сазнања о традиционалном српском сељаштву као класи (друштвеном слоју) која су нам пружили Вук Карачић и Светозар Марковић ни данас не губе на актуелности, представљајући пример за безброј пута потврђену социолошку истину према којој у неком савременом друштву (српском, или

било ком другом) не можете ама баш ништа ваљано разумети и објаснити уколико не познајете његову (друштвену) историју.

Литература:

- Бајец, Јуриј (1983): *Савремени привредни системи. Земље у развоју*, Научна књига, Београд.
- Вукосављевић, Сретен (1983): *Историја сељачког друштва III. Социологија сељачких радова*, САНУ, Београд.
- Карацић, Вук Стефановић (1964): *О друштву*. Увод написао Цветко Костић, Савремена Школа, Београд.
- Лазих, Младен (1994а): *Систем и слом*, Филип Вишњић, Београд.
- Лазих, Младен (1994б): *Разарање друштва*, Филип Вишњић, Београд.
- Марковић, Светозар (1965): *Сабрана дела*, четири тома, Култура, Београд.
- Марковић, Светозар (1973): *Српске обмане. Србија на Истоку*, БИГЗ, Београд.
- Mendras, Henri (1986): *Seljačka društva*, Globus, Zagreb.
- Митровић, Милован (1998): *Социологија села*, Социолошко друштво Србије, Београд.
- Попов, Ђорђе (1981): *Земље у развоју и светска привреда*, Савремена администрација, Београд.
- Puljiz, Vlado (1977): *Egzodus poljoprivrednika*, IDI, Zagreb.
- Saunders, P. (1992): *Social Class and Stratification*, Routledge, London.
- Симеуновић, Драган (1986): *Теоријски корени партије*, Четврти јул, Београд.

FORERUNNERS OF SERBIAN SOCIOLOGY ON PEASANTRY AS A CLASS/SOCIAL STRATUM (VUK KARADŽIĆ I SVETOZAR MARKOVIĆ)

Summary: Although sociology in Serbia was constituted in the 20th century, it does not mean that in the 19th century there were no thoughts on society that were worth of attention. In this paper the author presents the views of the two forerunners of the Serbian sociology on peasantry as a class/social stratum. Firstly, the contribution of Vuk Karadžić, the leader of the Serbian Cultural Revolution and the founder of numerous sciences in Ser-

bia is presented. The second part of the paper deals with the view of Svetozar Marković, who tried to link inner (social) liberation with outer (national) liberation. Marković underlined the social differentiation in the Serbian society and the poor state of peasantry, but he thought that the social force of liberation would be intelligentsia, not peasantry itself. Since the traditional peasant patterns survive in the contemporary Serbian society, the author concludes that it is not possible to understand and explain contemporary social phenomena and processes without scientific knowledge about the traditional Serbian peasantry.

Key words: class, forerunners of the Serbian sociology, peasantry, Serbian society, social stratum.